

Л. О. Матвєєва,

учитель-дефектолог дошкільного навчального закладу (ясла-садок) спеціального типу №13 «Золотий ключик» Черкаської міської ради Черкаської області;

Т. М. Директоренко,

учитель-дефектолог дошкільного навчального закладу (ясла-садок) спеціального типу №13 «Золотий ключик» Черкаської міської ради Черкаської області

КОМПЕНСАТОРНА ФУНКЦІЯ КОНСТРУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

У гуманному суспільстві проблеми людей з інвалідністю, зокрема незрячих, не повинні залишатися без уваги. Потрібно зробити все для їх успішної соціально-трудової і психологічної реабілітації, адаптації до умов самостійного життя, інтеграції в суспільстві.

Першочергова роль у вирішенні цих завдань належить системі спеціального навчання і виховання сліпих та слабозорих дітей. Основа теоретичної концепції корекційно-розвиткової роботи у закладі освіти для дітей з порушенням зору – вивчення та розуміння сліпої дитини з її важкою психологічною системою, яка формується в даному віковому періоді (дошкільний, шкільний вік) та відображає індивідуальну структуру порушення; система компенсації, яка створилася на фоні вікових психологічних особливостей дитини.

У процесі корекційно-розвиткової роботи дітей з порушенням зору педагог має опиратися на механізм компенсації. При цьому, якщо компенсація розглядається, як функціональна перебудова вищої нервової діяльності, як процес заміщення порушених або втрачених функцій, то корекція визначається як спосіб компенсації, що спрямована на виправлення порушень у розвитку дитини (Т. Власова, М. Певзнер). Таким чином корекційна спрямованість процесу навчання дитини з порушенням зору обумовлена наявністю у неї поряд з первинним, вторинним порушень у розвитку, які потребують виправлення. Обумовленість корекційної спрямованості визначається ведучою роллю навчання в розвитку взагалі, а у дітей з порушенням зору особливо. Корекція порушення здійснюється за рахунок використання компенсаторних можливостей і чим краще будуть використовуватись ці можливості, тим ефективніше протікає процес розвитку і нівелювання наявних порушень.

Однією із прогресивних форм корекційно-розвиткової роботи для дітей з порушенням зору є **конструювання**. Конструювання – це вид продуктивної діяльності дитини, яка сприяє розвитку зорового сприйняття, становленню сенсорних еталонів (форма, колір, розмір), маніпулювання матеріалом для конструювання більш, ніж інші види діяльності, сприяє становленню графомоторних навичок і створенню умов для формування цілеспрямованої діяльності та розвитку загальних інтелектуальних умінь. У процесі конструювання діти вчать спільно обговорювати план споруди, приходять до спільного рішення, вчать підпорядковувати свої бажання конструктивним задумам, які підтримує більшість, а також відстоювати свої міркування з приводу більш вдалого варіанту споруди.

Своєрідність розвитку та формування конструктивної діяльності у сліпих розкриті в дослідженнях багатьох

вітчизняних науковців. У своїх працях вони акцентують увагу на компенсаторній ролі пам'яті, мовлення, мислення, організації діяльності за певним планом у подоланні труднощів, що виникають у дітей з порушенням зору при оволодінні конструюванням. Таким чином, зорові порушення ускладнюють формування реальних уявлень про навколишній світ і конструювання у дітей із зоровою патологією, і це є основоположним при вивченні розвитку конструктивної діяльності у дітей з косоглядом і амбліопією.

Зміст і методика спеціальної корекційної роботи на заняттях з конструювання повинна бути спрямована на розвиток:

- зорового сприйняття і образної пам'яті в процесі конструктивної діяльності;
- міжфункціональних відносин між сенсорно-перцептивними процесами і рівнем уявлень;
- зорово-моторної координації; цілеспрямованих рухів з конструктивними деталями на основі поєднання зорового і тактильного сприйняття;
- навичок орієнтування в мікропросторі під зоровим контролем;
- взаємозв'язку між окоміром і проприоцептивно-руховою пам'яттю.

Заняття з конструювання проводить корекційний педагог один раз на тиждень. Тривалість занять 20-25 хвилин. На перших порах конструювання можна і навіть доцільно проводити таким чином, щоб діти сиділи навколо одного столу (для цього два двомісних столи зсуваються разом). Дорослий сідає разом з дітьми (таке розташування дозволяє налагодити емоційний контакт з кожною дитиною, вступити в особистісне спілкування); дає можливість активно допомагати кожній дитині в здійсненні ігрових дій із предметами і готовими конструкціями, оскільки в цей період діти будують мало, а в основному вчать грати з будівлями, які створює на їхніх очах педагог; сприяє вихованню звички грати і взагалі займатися поруч з іншими дітьми і разом з дорослими вступати із ним у ситуативно-ділове спілкування. Коли діти звикнуть займатися, їх можна посадити по-іншому: три столи встановлюються по одній лінії (по дузі), при цьому підгрупа з шести осіб розміщується вся «в першому ряду». Перед ними встановлюють ще один такий же стіл, на ньому педагог розміщує всі необхідні для продовження заняття дидактичні та наочні матеріали. Необхідними атрибутами занять є фланелеграф і настінна дошка. Фланелеграф використовується при проведенні підготовчих ігор для моделювання просторових відносин предметів, побудові конструкцій на площині, згодом – при складанні спеціально підготовлених розрізних картинок і т.д. Корисно також зробити велику магнітну дошку, яка дає безліч варіантів застосування навіть відомих прийомів

навчання. Для успішного оволодіння конструюванням, а також для того, щоб набуті на заняттях уміння діти вчилися реалізовувати в будівельних іграх, потрібно мати достатню кількість будівельного матеріалу. Для занять, які проводяться за столами, найзручніше використовувати настільні будівельні набори типу матеріалу М. Агапової.

Головне, щоб в них були в наявності різноманітні фігури: довгі і короткі бруски, довгі і короткі пластини, цеглинки, куби, півсфери, призми, конуси, циліндри, арки, квадратні пластини (полукуби) та ін. Усі елементи повинні бути привабливими на вид, приємного забарвлення. Будівельного матеріалу має бути стільки, щоб забезпечити активні дії кожної дитини протягом усього заняття. Однак на практиці буває так, що матеріалу мало, тому одна дитина будує, а іншим доводиться лише спостерігати за її діями. Це знижує інтерес до заняття і призводить до стомлення дітей.

Навчання дітей має починатися з підготовчих занять. Їх необхідність проведення зумовлюється тим, що в зоровому сприйнятті таких дітей з'являються вторинні порушення. **Завдання підготовчого етапу:** виявлення наявних у дітей знань, умінь, навичок і підготовка до занять з конструювання на кожному віковому етапі. На підготовчому етапі проводяться спеціальні дидактичні вправи, в ході яких дітей знайомлять з різними об'ємними і площинними формами; вчать діям зіставлення, вибору за зразком, виокремленню з цілого частин, визначенню форми кожної з них, уявного розчленування складної форми на складові частини, встановленню розташування частин відносно одна одної і відносно лінії горизонту і т.д.; діти вчать порівнювати однорідні предмети за величиною, формою, з допомогою накладання і прикладання; моделювати просторові відносини між предметами в процесі непередметного конструювання, а також аналізувати зразок.

Перший тип завдань передбачає використання дітьми різного роду заміників, позначення за їх допомогою різноманітних предметів і дій. У деяких завданнях заміники мають схожість з предметами з однаковими ознаками, в інших мають чисто умовний характер. Завдання формують у дітей як уміння виконувати дії заміщення, так і вміння до заміників підбирати відповідні їм предмети. До цього ж типу відносяться завдання у вигляді загадок, що містять словесний опис ознак предметів, за якими необхідно «побачити» сам предмет:

а) завдання на співвіднесення ознак конструктивних деталей до заданих еталонів;

Вправа «Покажи деталь такого ж кольору» Дитині демонструється картка з кольоровими кружечками, дитина повинна показати конструктивну деталь такого ж кольору.

б) завдання на класифікацію;

Вправа «Розстав кубики так, як показано на моїй схемі». До уваги дітей пропонується картка, на якій в певній послідовності зображені кольорові круги.

Вправа «Продовж ряд». До уваги дітей пропонується картка з кольоровими кругами в ритмічно заданій послідовності, дитина повинна відповідно за даною схемою вибудувати ряд з конструктивних деталей, орієнтуючись тільки на колір.

Вправа «Склади візерунок». Матеріал: картка з візерунком з 16 кольорових кругів, розташованих в чотири ряди; 16 кубиків відповідного кольору. Орієнтуючись на схему, дитина повинна побудувати візерунок з будівельних деталей.

Вправа «Куди сів метелик?». На графічному зображенні конструкції за допомогою кольорового круга показується, куди сів метелик. Дитина показує відповідну конструктивну деталь в конструкції.

Вправа «Побудуй конструкцію за планом». Дитині пропонується схема, наприклад, з двох кольорових кругів. Перший кольоровий кружок означає, який предмет буде побудований, для чого він служить, що в ньому обов'язково має бути. Інший кольоровий означає, з

чого предмет може бути побудований, з яких деталей складається кожна його частина і як вони розташовані по відношенню один одного і т. д.

Вправа «Відгадай, що я задумала». Педагог детально описує конструктивну деталь або конструкцію, дитина знаходить ту, яка відповідає перерахованим ознаками і властивостями.

При розробці змісту корекційно-розвиткових занять в підготовчий період навчання конструюванню включаються завдання для розвитку бімануального дотикового сприйняття. Розробляючи серію завдань на розвиток перцептивних дій з обстеження предметів, корекційний педагог прагне забезпечити дітям систематичне вправлення у вирішенні різного роду завдань. Після завершення практичної дії, як обов'язкова

вимога, ставилося завдання словесного пояснення, розповіді про те, як діти діяли.

На основі виявлених особливостей і труднощів розвитку конструктивної діяльності був запропонований зміст корекційно-розвиткових прийомів і способів підвищення ефективності навчання дітей з косоокістю і амбліопією конструюванню з урахуванням вікових, індивідуальних і специфічних особливостей їх розвитку, а також первинного порушення, був виділений пропедевтичний етап у навчанні конструювання, метою якого є формування і розвиток диференційованих рухів пальців рук і навичок орієнтованих дій при цілеспрямованому обстеженні об'єкта під контролем зору; сенсорних еталонів за допомогою предметних зразків; уміння виділяти ознаки реального об'єкта, моделі, символічного і графічного зображень; уміння розчленовувати об'єкт на частини, виділяти його структуру, співвідносити частини і їх ознаки, об'єднувати частини в ціле; навичок зіставлення образу, який формується у ході роботи з об'єктом і зберігання в пам'яті образу-еталону; предметно-просторових уявлень, уміння відтворювати просторове розташування об'єктів, їх частин; вміння співвідносити реальні об'єкти з їх моделями, символічними і графічними зображеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко В. Вдосконалення процесу навчання сліпих молодших школярів самообслуговуванню. Автореферат. канд.дис. Київ, 1994. 24 с.
2. Вавіна Л, Жук Т. Навчання та реабілітація дітей та молоді з порушеннями зору. *Дефектологія*. 1996, №2. 85 с.
3. Синьова Є. Психолого-педагогічні особливості навчальної діяльності дітей з глибоким порушеннями зору. Наукові записки: збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Київ: НПУ, 2002. Випуск 42. 279 с.
4. Синьова Є. Тифлопсихологія. Київ: ВО УФЦ – БФ «Візаві», 2002. 215 с.
5. Федоренко С. Тифлодидактика. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. 364 с.